

BESKONAČNI RAZGOVOR

Uvodna beleška¹

Sasvim sigurno, u svim zemljama i na svim jezicima još uvek se objavljuju knjige među kojima se jedne smatraju kritičkim ili refleksivnim delima, druge se nazivaju romanima, a treće poezijom. Verovatno je da će se ovi nazivi održati, kao i da će biti još knjiga, još dugo nakon što koncept knjige bude iscrpljen. Ipak, treba pre svega izneti ovu primedbu: počev od Malarrea (svedimo ga na ime, a to ime na putokaz), ono što je takve distinkcije težilo da obesmisli, jeste to što je posredstvom njih i mnogo značajnije od njih, došlo do nastanka iskustva onoga što se i dalje naziva „književnošću“, ali sa obnovljenom ozbiljnošću i, povrh svega, među navodnicima. Eseji, romani i pesme kao da su tu našli svoje mesto, kao da su napisani, iz jedinog razloga da bi omogućili književnosti (koja se sad smatra neobičnom silom, suverenim položajem) da se ostvari i da se iz tog rada formuliše sledeće pitanje: „Šta je u pitanju pod pretpostavkom da postoje stvari kao što su umetnost ili književnost?“ Krajnje nametljivo, istorijski nametljivo pitanje (ovde upućujem na nekoliko tekstova iz *Književnog prostora* [*L'espace littéraire*] i *Buduće knjige* [*Le Livre à venir*], i na tekst pod naslovom *Književnost i pravo na smrt* [*La littérature et la droit à la mort*]), ali koje je zataškavala, a i dalje zataškava prastara tradicija estetizma.

Neću reći da je taj momenat prevaziđen: to ne bi imalo nikakvog smisla. Šta god radili, šta god pisali – a to nam je pokazalo izuzetno nadrealističko iskustvo – toga se domogne književnost, i opet smo se obreli u civilizaciji knjige. Ipak, književni rad i istraživanje – sačuvajmo ovaj pridev – nastavljaju da osporavaju principe i istine nad kojima bdi književnost. U korelaciji sa nekim mogućnostima saznanja, diskursa i političke borbe, taj rad je omogućio da se pojavi, ne po prvi put (jer je upravo u ponavljanju – većitom prežvakavanju – njegovo poreklo), već uz neposredniju potvrdu u delima, pitanje jezika; a nakon pitanja jezika, pojavilo se i ono pitanje koje ga možda obrće konstituišući se u toj reči, koja je danas očigledno i lagodno prihvaćena, pa čak i uobičajena, ali koja je tek pre nekoliko desetina godina, u svojoj neutralnoj jednostavnosti, bila toliko jezgrovita, gotovo nerazumna: pisanje, „*ta sumanuta igra pisanja*“.

Pisanje (*écriture*), poriv za pisanjem: ne ono pisanje (*écriture*) koje se oduvek, neizbežnom nuždom, stavljalo u službu takozvane idealističke, odnosno moralizatorske reči ili misli, već pisanje koje se sopstvenom, postupno oslobođenom snagom (aleatoričnom snagom odsustva), posvećuje sebi samom, kao nečemu što ostaje bez identiteta i postepeno iskazuje potpuno drukčije mogućnosti, jedan anonimni, rasejani, odgođeni i rasuti odnos koji osporava sve, najpre ideju Boga, Ja, Subjekta, zatim Istine, Jednog, te najzad,

¹ Uvodna beleška za knjigu *Beskonačni razgovor* (*Entretien infini*, 1969). (Prim. prev.)

ideju Knjige i Dela, tako da to pisanje (shvaćeno u svojoj zagonetnoj strogosti) ne samo da više nema cilj u vidu Knjige, već upravo predstavlja njen kraj: pisanje za koje bi se moglo reći da je izvan diskursa, izvan jezika.

Još jedna reč razjašnjenja ili zatamnjenja. Kad govorim o „kraju knjige“, ili, bolje rečeno, o „odsustvu knjige“, nije mi namera da aludiram na razvoj audio-vizuelnih sredstava komunikacije, čime se toliko stručnjaka bavi. Ako se prestane sa objavljivanjem knjiga, da bi se razvila komunikacija posredstvom glasa, slike ili mašine, to neće ni u čemu narušiti realnost onoga što se naziva „knjigom“: naprotiv, jezik, kao i govor, time će još više potvrditi svoju dominaciju, svoju sigurnost u jednu moguću istinu. Drukčije rečeno, Knjiga uvek prikazuje jedan poredak koji je potčinjen *jedinstvu*, sistem pojmova u kom se afirmiše primat govora nad pisanjem, primat misli nad jezikom i obećanje komunikacije koja će jednog dana biti neposredna i transparentna.

Moguće je, pak, da pisanje zahteva napuštanje svih ovih principa, odnosno, kraj i okončavanje svega što potvrđuje našu kulturu, i to ne da bi se idilično vratilo unatrag, već da bi se išlo izvan, odnosno, do same granice, u pokušaju da se probije krug, krug svih krugova: *totalitet* koncepata koji čini istoriju, koji se u njoj razvija, i čiji je ona razvoj. Pisanje u ovom smislu (u ovom pravcu gde nije moguće samostalno se održati, čak ni u ime svih, bez pipanja u mraku, bez labavljenja napetosti, bez kruženja čiji trag nose ovde sakupljeni tekstovi, i u čemu je, verujem, njihov interes) pretpostavlja korenitu promenu epohe – samu smrt, prekid – ili, hiperbolično rečeno, „kraj istorije“, i samim tim, prolazi kroz dolazak komunizma, koji je prepoznat kao krajnja afirmacija – pošto je komunizam uvek izvan komunizma. Pisanje tada postaje ogromna odgovornost. Neprimetno, pisanje je pozvano da razori diskurs u kom, koliko god da verujemo da smo nesrećni, opstajemo, mi koji, udobno smešteni, tim diskursom raspoložemo. Pisanje je, sa tog stanovišta, najveće nasilje, jer prevazilazi Zakon, svaki zakon, pa i sopstveni.

M. B.

(Sa francuskog preveo **Bojan Savić Ostojić**)